

Meertalige kleuters met en zonder TOS

AUTEURS

LIESBETH SCHLICHTING
Orthopedagoog,
onafhankelijk onderzoeker

PETER DEKKER
Afdeling experimentele en
toegepaste psychologie
Vrije Universiteit

Het maatschappelijk leven in Nederland richt zich steeds meer op meertalige groepen. Dat geldt onder meer voor de gezondheidszorg en dus ook voor de logopedie. In dit artikel gaan de auteurs in op onderzoeksgegevens van het project 'De Schlichting Tests bij meertalige kinderen' (Schlichting, 2015/2016). Dit project betreft een oriënterend onderzoek naar het gebruik van de Schlichting Tests bij meertalige kleuters van 4;0 tot 7;0 jaar.

Een centrale vraag bij het taaldiagnostisch onderzoek van de logopedist en de klinisch linguïst is: heeft het aangemelde meertalige kind met een taalachterstand een taalontwikkelingsstoornis, of heeft dit kind een taalachterstand in het Nederlands die ontstaan is door andere oorzaken, zoals te weinig ervaring met het Nederlands? Idealiter wordt de taalvaardigheid van tweetalige kinderen in hun herkomsttaal- of talen én in het Nederlands gemeten omdat een meting in alle door het kind gesproken talen de meest verantwoorde basis is voor de diagnose taalontwikkelingsstoornis (TOS), zie onder meer Julien, 2008; Kohnert, 2010. Om praktische redenen is dit bij veel kinderen niet mogelijk zonder te verwijzen naar een audiologisch centrum, en ook daar is het moeilijk een betrouwbaar taalonderzoek in de verschillende talen van het kind uit te voeren.

Wereldwijd is de taaldiagnostiek van meertalige kinderen een uitdaging en wordt

er veel onderzoek gedaan naar wetenschappelijk verantwoorde oplossingen voor de diagnostische problemen bij deze groep. Een van de methodes van onderzoek betreft het ontdekken van een 'clinical' of 'linguistic marker' waarbij gezocht wordt naar een grammaticaal, vaak morfologisch kenmerk in de taal van TOS-kinderen (zie Verhoeven, Steenge & van Balkom, 2011). Een andere methode is het meten van de taalvaardigheid met taalafhankelijke tests die betrouwbaar en valide zijn in een aantal talen. Vaak is zo'n test een nazegtest met nonsenswoorden: een nonword repetition test (zie Boerma, Chiat, Leseman, Timmermeister, Wijnen & Blom 2015). Weer een andere richting in het diagnostisch onderzoek is het onderzoeken van de taalvaardigheid van het kind in de landstaal, de tweede taal van het desbetreffende kind. Een dergelijk onderzoek naar de tweede taal, namelijk het Engels van Spaanstalige kinderen in de Verenigde Staten, werd gedaan door

Gillam, Peña, Bedore, Bohman, & Mendez-Perez (2013). Dit onderzoek leverde 'een redelijk betrouwbare diagnose op van taalstoornissen'. Het project 'De Schlichting Tests bij meertalige kinderen' is een vergelijkbaar onderzoeksproject. Het is in Nederland uitgevoerd met de Schlichting Test voor Taalbegrip (Schlichting & Lutje Spelberg, 2012a) en de Schlichting Test voor Taalproductie-II (Schlichting & Lutje Spelberg, 2012b). Doel van dit project was gegevens te verzamelen bij meertalige kinderen in het regulier basisonderwijs en in cluster 2 scholen (speciaal onderwijs voor dove en slechthorende kinderen en kinderen met een communicatieve beperking) om te komen tot meer eenduidigheid in het diagnostisch proces. In het kader van dit onderzoek werd bij 732 meertalige kinderen in het regulier basisonderwijs de taalvaardigheid gemeten. De resultaten van twee meertalige taalgroepen, Turks en Marokkaans-Arabisch, werden gepubliceerd in de vorm van gemiddelde standaardcores (Schlichting, 2015/2016; zie ook tabel 2). Zoals in dat artikel beschreven, presteerden de Turks-Nederlandse kinderen en de Marokkaans-Nederlandse kinderen in het regulier onderwijs significant lager dan de eentalige Nederlandse kinderen. Daarbij bleven de Turks-Nederlandse kinderen achter bij hun Marokkaans-Nederlandse leeftijdgenootjes op de drie taalvaardigheidstests: Taalbegrip, Woordontwikkeling en Zinsontwikkeling (zie tabel 2). Een vergelijkbaar resultaat werd bij een onderzoek in Vlaanderen gevonden bij Turkse en Marokkaanse kleuters met een gemiddelde leeftijd van 5;6 jaar op het gebied van woordenschatont-

wikkeling (Vanbuel, Boderé, Torfs & Koen Jaspaert, 2016). Naast deze gegevens uit het regulier onderwijs worden nu de gegevens van de meertalige onderzoeken in het cluster 2 onderwijs gepresenteerd.

In het logopedisch werkveld wordt gevraagd naar normen voor meertalige groepen. Aan een dergelijk normeringsonderzoek worden zeer hoge eisen gesteld, onder meer met betrekking tot de aantallen kinderen in de verschillende leeftijdsgroepen per doeltaal, waarbij ook met de thuistaal rekening gehouden moet worden. Het was in het kader van het project 'De Schlichting Test bij meertalige kinderen' niet mogelijk op basis van de verkregen data een normering tot stand te brengen, daarvoor waren de onderzoekspopulaties te divers en te klein. De gecombineerde data van de Turks-Nederlandse, Marokkaans-Nederlandse en eentalige Nederlandse kinderen van het regulier en het cluster 2 onderwijs maken het wel mogelijk de zes groepen meertalige en Nederlandse eentalige kinderen uit het regulier en cluster 2 onderwijs met elkaar te vergelijken op hun resultaten op de Schlichting Tests. De gemiddelde scores van de meertalige groepen kunnen daarnaast een aanwijzing vormen bij de beoordeling van de taalvaardigheid van die groepen.

In de methode van onderzoek vindt u een beknopte beschrijving van de tests en de gegevens van de onderzoekspopulaties. Hierna volgen de resultaten in de vorm van vergelijkingen van gemiddelde groepscores van het onderzoek bij de zes groepen: Turks-Nederlandse, Marokkaans-Nederlandse en Nederlandse kinderen van het regulier onderwijs en het cluster 2 onderwijs. Tot slot volgen de discussie en handvaten voor de praktijk.

Methode van onderzoek

Meetinstrumenten: gegevens van de tests

De zes Schlichting Tests werden bij alle participanten afgenomen met aange-

IN HET KORT

In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de taalvaardigheid van zes groepen kleuters: twee meertalige groepen en een groep Nederlandstalige kinderen in het regulier onderwijs en drie vergelijkbare taalgroepen in het cluster 2 onderwijs (speciaal onderwijs voor dove en slechthorende kinderen en kinderen met een communicatieve beperking). Het onderzoek maakt deel uit van het project 'De Schlichting Tests bij meertalige kinderen'. Dit project richt zich op de taalontwikkeling in het Nederlands van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kinderen van 4;0 tot 7;0 jaar, vergeleken met eentalige Nederlandse kinderen.

Voor kinderen met Nederlands als eerste taal zijn er vaste criteria voor plaatsing op een cluster 2 school. Voor meertalige kinderen zijn die criteria veel minder duidelijk. Om hier meer zicht op te krijgen zijn meertalige kinderen en Nederlandstalige kinderen uit het regulier onderwijs nu vergeleken met kinderen van dezelfde taalgroepen in het cluster 2 onderwijs. De meertalige kinderen werden vergeleken middels de standaardscores gebaseerd op de normeringsgegevens van de Schlichting Test voor Taalbegrip en de vijf tests van de Schlichting Test voor Taalproductie-II. Voor het scoren van de test Pseudoworden werd in het huidige onderzoek gebruik gemaakt van de score zonder Nederlandse woorden: PsQ2.

In Schlichting (2015/2016) werd aangetoond dat de meertalige reguliergroepen op alle zes tests lager presteerden dan de Nederlandse kinderen uit de normgroep. Met de gewijzigde manier van scoren blekende meertalige kinderen uit het regulier onderwijs op de test Pseudoworden niet significant te verschillen van de Nederlandstalige kinderen.

Verder bleek dat de meertalige groepen en de Nederlandstalige groep uit het regulier onderwijs significant hoger scoren dan de drie groepen TOS-kinderen, maar bij de meertalige kinderen zijn die verschillen minder groot dan verwacht. Bij Pseudoworden2 blijken de verschillen tussen kinderen uit het regulier onderwijs en TOS-kinderen het grootst.

paste instapregels vanwege hun meertaligheid bij de tests waar dat van toepassing was. De aangepaste instapregels betroffen het instappen op een lager leeftijdsniveau dan in de handleiding voorgeschreven staat. Het zinsbegrip werd getest met de Schlichting Test voor Taalbegrip (Schlichting & Lutje Spelberg, 2012a). De

actieve woordenschat werd gemeten met de Test voor Woordontwikkeling en de actieve grammaticale vaardigheid met de Test voor Zinsontwikkeling. Deze drie zuivere taalvaardigheidstests zijn genormeerd bij kinderen van 2;0 – 7;0 jaar. De gemiddelden van deze drie tests vormen de Taalquotiënten, de TaalQ's. Fono-

Test	Afkorting standaardscore	Leeftijdsbereik	Aantal items	Interne consistentie	Test-hertest betrouwbaarheid
Taalbegrip	TBQ	2;0 - 7;0	85	0,94	0,90
Woordontwikkeling	WQ	2;0 - 7;0	70	0,90	0,87
Zinsontwikkeling	ZQ	2;0 - 7;0	40	0,90	0,88
Pseudowoorden2	PsQ2	3;9 - 7;0	22	0,88	0,58*
Verhaalttest	VQ	3;9 - 7;0	41	0,85	0,70
Auditief Geheugen	AGQ	3;0 - 7;0	13	0,80	0,78

* Deze correlatie is gebaseerd op de PsQ, niet de PsQ2.

TABEL 1. Gegevens van de zes Schlichting Tests: afkorting standaardscore; leeftijdsbereik; aantal items; interne consistentie gemeten over alle leeftijdsgroepen met Lambda-2 en test-hertestbetrouwbaarheid.

logische verwerkingsvaardigheid werd gemeten met de test Pseudowoorden, genormeerd bij kinderen van 3;9 - 7;0 jaar. Bij de data-analyse van deze test werd alleen de score van de nonsenswoorden gebruikt, het Pseudowoordenquotiënt2 (PsQ2 zonder de Nederlandse woorden) (zie bijlage 16 in Schlichting & Lutje Spelberg, 2012b en 2012c). Narratieve vaardigheid werd gemeten met de Verhaalttest, eveneens genormeerd bij kinderen van 3;9 - 7;0 jaar en de test Auditief Geheugen met het verbale geheugen en is genormeerd voor kinderen van 3;0 - 7;0 jaar. Voor een uitgebreide beschrijving van de tests zie de handleidingen van de tests en Schlichting (2015/2016). Een overzicht vindt u in tabel 1.

Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie bestond uit twee groepen.

a. Meertalige kinderen van 4;0 tot 7;0 uit het regulier basisonderwijs. Uit deze groep van 732 kinderen werden de 257 kinderen met Turks als herkomsttaal en de 294 kinderen met een Marokkaanse herkomsttaal geselecteerd. Kinderen met een Marokkaanse herkomsttaal zijn samengevoegd in dit onderzoek omdat hun resultaten in de twee taalgroepen: Marokkaans-Arabisch en Berber-Tarifit, niet significant verschilden. De meertalige kinderen gingen voor een groot deel naar school op een reguliere, zogenoemde zwarte school, met 80-100% meertalige kinderen. Een

kleiner deel van de meertalige kinderen werd onderzocht op reguliere scholen met 10 - 30% meertalige kinderen. Kinderen met logopedie en kinderen met taalhelp maakten deel uit van de onderzoekspopulaties. De kinderen werden onderzocht door studenten van de opleidingen logopedie van de hogescholen van Nijmegen, Rotterdam, Utrecht en Zwolle. De scores van de meertalige kinderen zijn telkens vergeleken met de standaardscores van de Nederlandstalige kinderen van 4;0 tot 7;0 jaar uit het normeringsonderzoek van de Schlichting Tests. De aantallen proefpersonen van deze Nederlandse kinderen varieerden per test, van 588 bij de Test voor Taalbegrip tot 484 bij Auditief Geheugen. Meer gegevens over de meertalige onderzoekspopulatie van de reguliere scholen zijn te vinden in Schlichting (2015/2016).

b. Kinderen met de diagnose Taalontwikkelingsstoornis. De proefpersonen met de diagnose TOS kwamen uit acht scholen van het cluster 2 onderwijs. Hierbij werden kinderen met gehoorverlies, verstandelijke beperking en/of stoornis in het autistisch spectrum uitgesloten. De data werden verzameld bij 23 kinderen van Turkse herkomst, 70% jongen, gemiddelde leeftijd 69 maanden (Hogewoning & Jansen, 2013) en 24 kinderen van Marokkaanse herkomst, 83% jongen, gemiddelde leeftijd 68 maanden (Maathuis, 2014). Om de meertalige TOS-kleuters met Nederlandse TOS-kleuters te kunnen vergelijken werden data

van een onderzoek van 62 Nederlandstalige kinderen uit het cluster 2 onderwijs gebruikt. Deze waren eerder verzameld in het kader van validiteitsonderzoek (Van Ginkel, Op 't Hoog, Stoker & De Voogd (2011). Van hen was 67% jongen, en de gemiddelde leeftijd was 73 maanden.

Resultaten

Gegevens zes groepen: kinderen uit het regulier onderwijs en het cluster 2 onderwijs.

In tabel 2 ziet u de gemiddelde standaardscores en standaarddeviaties op de zes Schlichting Tests van de zes groepen: de Turkse kinderen met en zonder TOS, de Marokkaanse kinderen met en zonder TOS, en Nederlandse kinderen met en zonder TOS.

Er is één set gemiddelde standaardscores voor de Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kinderen voor het hele leeftijdsbereik van 4;0 tot 7;0 jaar. Tussen de halfjaarlijkse leeftijdsgroepen van de meertalige kinderen in het regulier onderwijs waren namelijk geen significante verschillen, zoals vermeld in Schlichting 2015; 2016. Zoals hierboven al gemeld werd in dat artikel ook gerapporteerd dat op alle zes tests de gemiddelde standaardscores van Turkse en Marokkaanse kinderen uit het regulier onderwijs significant lager waren dan die van de Nederlandse kinderen, en tevens

Groep	Gemiddelde standaardscores (sd) op de Schlichting Test voor Taalbegrip en de Schlichting Test voor Taalproductie-II						
	TBQ*	WQ	ZQ	TaalQ	PsQ2	VQ	AGQ
Turks regulier	76,4 (13,1)	70,1 (13,1)	79,3 (10,8)	75,3 (10,8)	97,6 (14,4)	88,4 (15,6)	94,0 (15,0)
Turks TOS	68,6 (8,0)	63,1 (9,2)	71,3 (3,1)	67,7 (5,8)	80,2 (14,7)	77,0 (9,4)	79,5 (13,4)
Marokkaans regulier	80,3 (13,0)	77,8 (12,4)	85,9 (11,8)	81,3 (10,6)	97,3 (13,6)	89,1 (12,9)	93,7 (14,6)
Marokkaans TOS	70,0 (8,8)	68,4 (9,1)	74,0 (6,0)	70,8 (6,7)	70,8 (8,9)	81,0 (11,2)	79,6 (14,9)
Nederlands regulier	100,3 (15,2)	100,9 (14,3)	100,1 (15,6)	100,6 (13,6)	98,4 (13,9)	99,6 (14,5)	99,5 (15,3)
Nederlands TOS	79,3 (14,1)	82,3 (12,2)	-**	81,1*** (12,7)	74,6 (13,2)	80,4 (13,2)	-**

* TBQ=Taalbegripsquotiënt, WQ=Woordontwikkelingsquotiënt, ZQ=Zinsontwikkelingsquotiënt, PsQ2=Pseudowoordenquotiënt2, VQ=Verhaalttestquotiënt, AGQ=Auditief Geheugenquotiënt.
 ** In het onderzoek van de Nederlandse TOS-kinderen zijn wel data verzameld voor Zinsontwikkeling en Auditief Geheugen, maar deze zijn niet uit te drukken in standaardscores.
 *** Berekend op grond van TBQ en WQ.

Tabel 2. Gemiddelde standaardscores (standaarddeviaties) op de Schlichting Tests van Turks-Nederlandse, Marokkaans-Nederlandse en Nederlandse groepen uit het regulier en het cluster 2 onderwijs.

dat de Marokkaanse kinderen significant hoger scoorden op de drie zuivere taalvaardigheidstests Taalbegrip, Woordontwikkeling en Zinsontwikkeling dan de kinderen van Turkse herkomst (zie ook tabel 2). Bij Woordontwikkeling bleken de verschillen tussen de meertalige en Nederlandse kinderen het grootst. Bij de Turkse kinderen was de gemiddelde standaardscore WQ 70,1, bij de Marokkaanse WQ 77,8 en bij de Nederlandse normgroep: WQ 100,9. Veel dichterbij de Nederlandse scores lagen de gemiddelde standaardscores van de Verhaalttest: Turks: VQ 88,4, Marokkaans: VQ 89,1 vergeleken met de Nederlandse VQ 99,6 (zie tabel 2). Wat betreft de test Pseudowoorden werden in Schlichting 2015/2016 de gemiddelde standaardscores gegeven van Pseudowoorden met zowel Nederlandse items als nonsenswoorden-items. Bij de vergelijking in het huidige artikel worden de scores van Pseudowoorden2 (zonder de Nederlandse items) toegepast. Nu Pseudowoorden2 wordt toegepast scoren de meertalige reguliergroepen niet significant lager dan hun Nederlandstalige leeftijdgenoot-

jes. De Turkse gemiddelde standaardscore van de kinderen in het regulier onderwijs is nu PsQ2 97,6, bij de Marokkaanse groep is dat PsQ2 97,3 naast een gemiddelde standaardscore in de normering van de Nederlandse kinderen van PsQ2 98,4.

Een doeltreffende en praktische manier om de taalvaardigheid met de Schlichting Tests te beoordelen is het gemiddelde te gebruiken van de drie tests die zuiver de taalvaardigheid meten: Taalbegrip, Woordontwikkeling en Zinsontwikkeling. Deze gemiddelden noemen we de Taalquotiënten (TaalQ's, zie Schlichting & Lutje Spelberg 2012a, bijlage 16, en 2012c; zie ook tabel 2). De reden voor het gebruik van de TaalQ's is dat de lage scores uit de normeringsgegevens, vanaf 55 tot ongeveer 70 per test, over het algemeen minder betrouwbaar zijn. Bij de circa 1000 kinderen van de Nederlandse normering waren er veel kinderen met standaardscores tussen de 85 en de 100, minder kinderen met standaardscores tussen de 70 en 85, en nog veel minder kinderen tussen stan-

daardscores tussen 55 en 70. De betrouwbaarheid wordt groter wanneer gewerkt wordt met het gemiddelde van de drie taalvaardigheidstests: de TaalQ.

TOS-kinderen uit het cluster 2 onderwijs hebben zoals verwacht lagere scores dan de kinderen uit het regulieronderwijs. De gemiddelde standaardscores van de TOS-kinderen liggen bij alle drie taalgroepen op alle tests significant lager dan die van hun leeftijdgenootjes in het regulier onderwijs. Evenals de meertalige kinderen uit het regulieronderwijs scoren de meertalige TOS-kinderen het laagst op Woordontwikkeling, terwijl de Nederlandse TOS-kinderen daar het best op scoren. Bij de Turkse TOS-kinderen zien we bij Pseudowoorden een relatief hoge gemiddelde standaardscore, een PsQ2 van 80,2 terwijl de Marokkaanse PsQ2 bij de TOS-groep 70,8 bedraagt. Bij de Nederlandse TOS-kinderen was dat 74,6.

De verschillen in de TaalQ's tussen regulier en TOS bij de eentalige Nederlandse

>>

kinderen zijn groot; de verschillen in de TaalQ's tussen regulier en TOS bij de meertalige groepen zijn veel kleiner, hoewel, zoals gezegd, bij alle drie taalgroepen de verschillen significant zijn. De TaalQ's van de Turkse cluster 2 kinderen liggen 7,6 TaalQ-punten lager dan die in het regulier onderwijs; de TaalQ's van de Marokkaanse cluster 2 kinderen liggen 10,5 punten lager dan die in het regulier onderwijs, terwijl de TaalQ's van de Nederlandse cluster 2 kinderen 19,5 punten lager liggen dan die van het regulier basisonderwijs, een verschil dat misschien nog groter zou zijn als we zou-

den beschikken over de cluster 2 standaardcores van Zinsontwikkeling.

Discussie

In het onderzoeksproject 'De Schlichting Test bij meertalige kinderen' zijn gemiddelde standaardcores van de Schlichting Test voor Taalbegrip en de Schlichting Test voor Taalproductie-II ontwikkeld van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kinderen van 4;0 tot 7;0 jaar in het regulier basisonderwijs en het cluster 2 onderwijs. Vergelijkbare gegevens van Nederlandse kinderen waren reeds gepubliceerd in de testhandleidingen.

In dit artikel worden de standaardcores van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kinderen van het cluster 2 onderwijs gepresenteerd en vergeleken met de standaardcores van kinderen van hetzelfde herkomstland uit het regulier basisonderwijs. Ook worden hun scores vergeleken met die van Nederlandse kinderen. De basis van vergelijking vormen de normen van Nederlandse kinderen.

Het was niet mogelijk met de verkregen data van de meertalige Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kleuters in het regulier onderwijs normen te realiseren voor deze groepen, mede door de geringe omvang en de grote diversiteit van de onderzoekspopulatie.

Opvallend is dat voor het gehele leeftijdsbereik van 4;0 tot 7;0 jaar per meertalige taalgroep, per test slechts één gemiddelde standaardcore wordt gegeven. De reden hiervoor is dat er tussen de halfjaarlijkse groepen geen significante verschillen waren in de standaardcores (zie voor halfjaarlijkse standaardcores Schlichting 2015/2016). Je zou verwachten dat de standaardcores hoger worden omdat de kinderen langer in een Nederlandstalige schoolomgeving verkeren. We vergelijken echter per leeftijdsgroep met Nederlandse kinderen en die gaan elk half jaar óók vooruit in het Nederlands. De Nederlandse kinderen hebben een veel groter taalaanbod van het Nederlands dan de meertalige kinderen, zowel thuis als in hun omgeving. In ruwe scores gaan de meertalige kinderen natuurlijk wel vooruit. Ze kennen steeds meer Nederlands. Volgens Driessen, Van der Slik en De Bot (2002) blijft de taalachterstand van de kleuterjaren zich echter voortzetten in de latere basisschoolgroepen en dat verschijnsel zien we dus al binnen de kleutertijd.

Zoals eerder beschreven liggen de gemiddelde standaardcores van de drie zuivere taalvaardigheidstests: Taalbegrip, Woordontwikkeling en Zinsontwikkeling

EN DAN

Hoe ga je in de praktijk om met de gemiddelde standaardcores van meertalige kinderen?

- De diagnose taalontwikkelingsstoornis mag nooit alleen op basis van de resultaten van taaltests bepaald worden. Daarvoor is een breder beeld van het kind, het gezin, en de taalanamnese waaronder de periode van blootstelling aan het Nederlands, noodzakelijk. Zie voor de beslisboom in de Siméa Handreiking meertaligheid TOS (2016).
- We moeten ons realiseren dat de gegeven gemiddelde standaardcores geen normen zijn en dus ook niet als zodanig beschouwd kunnen worden. We kunnen de gevonden standaardcores van Taalbegrip, Woordontwikkeling en Zinsontwikkeling zien als een inschatting van het gemiddelde taalvaardigheidsniveau voor de desbetreffende taalgroep. Als zodanig kunnen ze wel een steun zijn in de taalagnostiek.
- Het niveau van zuivere taalvaardigheid kan het meest betrouwbaar worden uitgedrukt in het Taalbegripsquotiënt (het gemiddelde van de drie standaardcores Taalbegrip, Woordontwikkeling en Zinsontwikkeling).
- Het afnemen van de tests die niet direct de taalvaardigheid toetsen: Pseudowoorden, Verhaalttest en Auditief Geheugen is van groot belang voor de taalagnostiek van meertalige kinderen omdat die tests meer taalonafhankelijk zijn en dus zicht geven op de taalaanleg of taalzwakte van het kind. Met name de test Pseudowoorden waarbij gescoord wordt zonder de Nederlandse bestaande woorden is aangewezen. Op deze test zijn er geen significante verschillen tussen de gemiddelde Turks-Nederlandse, Marokkaans-Nederlandse en eentalige Nederlandse kinderen.

bij de groep regulier Marokkaanse kinderen significant hoger dan die van de regulier groep Turkse kinderen (Schlichting, 2015/2016). Een oorzaak hiervoor zou kunnen zijn dat in de Marokkaanse gezinnen meer Nederlands gesproken wordt (Scheele, 2010). Voor de beide geheugentaken, Pseudowoorden en Auditief Geheugen, liggen de standaardscores in de twee meertalige taalgroepen uit het regulier onderwijs boven de 90. Dit duidt op een grote mate van taalonafhankelijkheid van deze tests. Het meest taalonafhankelijk blijkt Pseudowoorden; de gemiddelde standaardscores van de reguliermeertalige kinderen verschillen niet significant van die van de Nederlandse kinderen. Tot slot kunnen we opmerken dat, zoals verwacht, in de meertalige cluster 2 kleutergroepen de achterstand in de actieve woordenschat het grootst is.

Een kardinaal punt bij de resultaten van dit deelverslag is de vergelijking betreffende de zuivere taalvaardigheid, uitgedrukt in de TaalQ's, tussen reguliere en TOS-kinderen. De TaalQ's van de Nederlandse kinderen uit het regulier onderwijs liggen 19,5 punten boven de TaalQ's van de kinderen uit het cluster 2 onderwijs. Dat kan wijzen op een terechte verwijzing naar de cluster 2 scholen van de kinderen met het Nederlands als eerste taal. Bij de Turks-Nederlandse kinderen uit het regulier onderwijs liggen de TaalQ's slechts 7,6 punten hoger dan bij de Turks-Nederlandse groep uit het cluster 2 onderwijs; bij de Marokkaanse groepen liggen die verschilcores wat hoger, namelijk 10,5 pun-

ten. Dat die verschillen tussen meertalige reguliere cluster 2 groepen kleiner zijn dan verwacht op grond van de verschillen bij Nederlandse kinderen wijst er op dat in het cluster 2 onderwijs mogelijk niet alle meertalige leerlingen inderdaad een taalstoornis hebben en/of dat mogelijk niet alle meertalige kinderen die in aanmerking zouden komen voor het cluster 2 onderwijs daar inderdaad naar school gaan. Met andere woorden: de scheiding tussen TOS en niet-TOS lijkt minder verantwoord bij de meertalige kinderen dan bij de Nederlandstalige kinderen. Dat kan te maken hebben met de problemen rond de signalering en diagnostiek van de taalontwikkelingsstoornissen van meertalige kinderen. Voor kinderen met Nederlands als eerste taal is de indicatie voor cluster 2 duidelijk vastgelegd en gedocumenteerd (zie Siméa Brochure; 8.1.a.2, 2014). We realiseren ons dat er voor meertalige kinderen geen duidelijke criteria zijn voor plaatsing in het cluster 2 onderwijs (zie echter Siméa Handreiking meertaligheid TOS). Als gevolg hiervan zijn de groepen meertalige cluster 2 kinderen in dit onderzoek dus mogelijk minder taalgestoord dan de Nederlandse cluster 2 kinderen. Dit heeft invloed op de resultaten en de conclusies van het huidige onderzoek.

Bij een groot deel van de kinderen zijn gegevens rond de thuistaal ingewonnen. Zij werden ingedeeld in drie categorieën: hoofdzakelijk herkomsttaal, half om half herkomsttaal/Nederlands, en hoofdzakelijk Nederlands. Binnen de twee herkomsttalen geldt over het algemeen: hoe meer Neder-

lands er thuis gesproken wordt hoe hoger het taalvaardigheidsniveau van de kinderen in het Nederlands. In een volgend artikel hopen we hier op in te gaan (Schlichting, in voorbereiding). Een tweede onderwerp van verder onderzoek betreft de zogenoemde Grenstoetsing, een versnelde methode om TOS-kinderen van niet-TOS-kinderen te kunnen onderscheiden.

Auteurs

Dr. Liesbeth Schlichting is lerares Engels (MOA) en orthopedagoog. Zij is gepromoveerd op de grammaticale analyse van kindertaal en houdt zich als onafhankelijk onderzoeker bezig met de ontwikkeling en diagnostiek van taalvaardigheid, en taaltherapiemethoden bij eentalige en meertalige kinderen.

Drs. Peter Dekker is docent bij de afdeling experimentele en toegepaste psychologie van de Vrije Universiteit en geeft adviezen op het gebied van statistiek en methodologie.

Het huidige artikel zal ook gepubliceerd worden op de website van de uitgever: www.testweb.bsl.nl en op de website van de eerste auteur: www.LiesbethSchlichting.nl.

Contact

Liesbeth Schlichting:
E-mail: L.Schlichting@inter.nl.net

Dankwoord

Met dank aan de deelnemende logopedieopleidingen van de hogescholen van Nijmegen, Rotterdam, Utrecht en Zwolle.

- Boerma, T., Chiat, S., Leseman, P., Timmermeister, M., Wijnen, F., & Blom, E. (2015). A Quasi-Universal Nonword Repetition Task as a Diagnostic Tool for Bilingual Children Learning Dutch as a Second Language. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 58(6), 1747-1760.
- Driessen, G., Slik, F. van der, & Bot, K. de (2002). Home language and language proficiency: a large-scale longitudinal study in Dutch primary schools. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 23, (3).
- Gillam, R. B., Peña, E. D., Bedore, L. M., Bohman, T. M., & Mendez-Perez, A. (2013). Identification of specific language impairment in bilingual children: I. Assessment in English. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 56(6), 1813-1823.
- Ginkel, A. van, Hoog, J. op 't, Stoker, C., & Voogd, M. de (2009). Schlichting Test voor Taalbegrip & Schlichting Test voor Taalproductie. Gegevens ten behoeve van het validiteitsonderzoek. Utrecht: Opleiding Logopedie, Hogeschool Utrecht (afstudeerproject).

- Hogewoning, H. & Jansen, M. 2013. Onderzoek naar SLI bij Turkse kinderen op Cluster 2 onderwijs. Rotterdam: Niet-gepubliceerd verslag. Opleiding Logopedie Hogeschool Rotterdam.
- Julien, M. (2008). Taalstoornissen bij meertalige kinderen: Diagnose en behandeling. Amsterdam: Harcourt.
- Kohnert, K. (2010). Bilingual children with primary language impairment: Issues, evidence and implications for clinical actions. *Journal of Communication Disorders*, 43(6), 456-473.
- Maathuis, L. 2014. Tweetaligheid en SLI. Een vergelijking tussen Marokkaanse kinderen met SLI en zonder SLI op de taalprocestaken van de Schlichting Test voor Taalproductie-II. Zwolle: Opleiding Logopedie Hogeschool Windesheim (afstudeerproject).
- Scheele, A. F. (2010). Home language and mono-and bilingual children's emergent academic language: A longitudinal study of Dutch, Moroccan-Dutch, and Turkish-Dutch 3-to 6-year-old children (Doctoral dissertation, Utrecht University).f
- Schlichting, L. & Lutje Spelberg, H.C. (2012a). Schlichting Test voor Taalbegrip voor Nederland en Vlaanderen. Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum.
- Schlichting, L. & Lutje Spelberg, H.C. (2012b). Schlichting Test voor Taalproductie-II voor Nederland en Vlaanderen. Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum.
- Schlichting, L. & Lutje Spelberg, H.C. (2012c). Aanvullende informatie voor gebruikers van de Schlichting Test voor Taalproductie-II, 1e druk. Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum.
- Schlichting, L. (2015/2016). De taalvaardigheid in het Nederlands van kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 2015, 6, 239-250/*Nederlands tijdschrift voor Logopedie*, 1-2, 20-27/www.LiesbethSchlichting.nl
- Schlichting, L. De invloed van de thuistaal bij Marokkaanse en Turkse kleuters (in voorbereiding).
- Siméa Brochure (2014). Indicatiecriteria auditief en/of communicatief beperkte leerlingen. Internet.
- Siméa Handreiking meertaligheid TOS, februari 2016, kenmerk: 16289. Internet.
- Vanbuel, M., Boderé, A., Torfs, K., & Jaspert, K. (2016). Vocabulary acquisition in Moroccan and Turkish-heritage children: A comparative study. *International Journal of Bilingualism*, - 1367006916648412
- Verhoeven, L., Steenge, J., & van Balkom, H. (2011). Verb morphology as clinical marker of specific language impairment: Evidence from first and second language learners. *Research in Developmental Disabilities*, 32(3), 1186-1193.

Meerdere stoornissen in relatie tot de logopedische diagnose en codering

AUTEURS

CAROLINE NOUWELS
Logopedist

JUDITH VAN DER VLOED
Beleidsmedewerker NVLF

De NVLF ontvangt regelmatig vragen van leden over hoe logopedisten om moeten gaan met patiënten met meerdere stoornissen in relatie tot het vaststellen van de logopedische diagnose en codering. Dit artikel gaat in op deze vraag. Er wordt toegelicht hoe hiermee om te gaan.

Meerdere stoornissen

Ouders komen bij de logopedist met een hulpvraag. Deze hulpvraag is meestal geformuleerd op participatieniveau. Op basis van deze hulpvraag start de logopedist met het afnemen van een anamnese en daarna volgt het onderzoek. Met deze gegevens wordt een logopedische diagnose geschreven. In deze diagnose komen vaak meerdere stoornissen voor die in relatie tot elkaar staan, zoals een taalstoornis in taalvorm, taalinhoud en taalgebruik en daar-